

Rasové pronásledování židovského obyvatelstva v českých zemích

CÍLOVÁ SKUPINA
—
ZŠ / 14–15 let

ČASOVÁ DOTACE
—
45 minut

MEZIPŘEDMĚTOVÉ
VZTAHY
—
Občanská výchova

KLÍČOVÁ SLOVA
—
druhá světová válka /
dobové perspektivy /
holocaust / rasismus

Anotace lekce

Lekce se zaměřuje na protižidovská opatření, která byla přijata v Československu v období tzv. protektorátu, a také na to, jaký dopad měla tato opatření na běžný život lidí. Aktivity vedou k zamyšlení nad jednáním většinového obyvatelstva na tato opatření a jaká mohla být jeho motivace. Lekce využívá prameny projektu [Naši nebo cizí](#) (projekt Židovského muzea v Praze v partnerství s Institutem Tereziánské iniciativy) a sbírky Paměť národa.

Badatelská otázka

Jaká protižidovská opatření byla přijata a jak na ně reagovali obyvatelé Československa? Co mohlo ovlivnit jejich chování/reakce?

Vzdělávací cíle

Obsah

- Žáci se seznamují s protižidovskými opatřeními přijatými v Československu.
- Žáci se zamýšlejí nad různými motivy chování většinového obyvatelstva v reakci na přijatá opatření.

Historické myšlení: Dobové perspektivy

- Žáci si uvědomují složitost situace v protektorátu po atentátu na R. Heydricha a dokážou si představit konkrétní důvody, které vedly většinové obyvatelstvo k určitým projevům chování (odvracení se, nezdravení ad.).
- Žáci formulují svůj postoj jednak k protižidovským opatřením a jednak k různým reakcím na ně a dokážou při tom zohlednit dobový kontext.

Badatelské dovednosti

- Sestavujeme podloženou odpověď.
- Zohledňujeme dobové souvislosti.

Vazba lekce na RVP ZV (2021)

D-9-7-05 / zhodnotí postavení Československa v evropských souvislostech a jeho vnitřní sociální, politické, hospodářské a kulturní prostředí

Zdroje

Evokační zdroj

Video „Nezakázali nám se smát“ (0:32)

název

<https://www.youtube.com/watch?v=nIVUhobpBZI>

link

Zdroje 1 až 3

Obrazové materiály – protižidovská opatření

název

<https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/specialy/protizidovska-opatreni-v-protektoratu>
http://www.nasinebocizi.cz/wp-content/uploads/2014/02/5-02_Ghetto_bez_zdi.pdf

link

Zdroj 4

Textový (video) materiál – vzpomínky pamětníků

název

<https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/specialy/protizidovska-opatreni-v-protektoratu>

link

Zdroj 5

Výpovědi pamětníku II

název

<https://www.pametnaroda.cz/cs/spira-jan-1934>
<https://www.pametnaroda.cz/cs/hydrakova-anna-1928>

link

Návrh postupu

Fáze

Popis

Učitel

Žák

Komentáře

Fáze 1 5 minut

video „Nezakázali nám se smát“

- Seznámí žáky s tématem hodiny a badatelskou otázkou. Dále, že si pustí video s názvem „Nezakázali nám se smát“. Vyzve žáky, aby se pokusili odhadnout, o čem ukázka bude.
- Pustí video.
- Dotáže se, zda se jejich očekávání ne/lišila.
- Lze debatovat nad otázkou, proč p. Hyndrákové bylo zakázáno chodit např. do restaurace, kina, a proč je nemohli navštěvovat žáci na jaře 2020 či na jaře 2021. Lze tato období srovnávat? Proč ano/ne?

- Před zhlédnutím videa přemýšlí nad jeho názvem a o čem asi bude (v souvislosti s tématem hodiny).
- Porovnává své očekávání/odhady s videem. Zamýšlí se nad paralelami mezi obdobím protektorátu a covidové pandemie. Lze zákazy srovnávat?

- Video je velmi krátké (0:32), je tak možné debatu uzpůsobit dané třídě, tj. dle aktivity žáků jej např. pustit 2×.
- Motivační pro žáky může být to, že se s ženou, která hovoří v ukázce, ještě „setkají“ v průběhu hodiny (budou pracovat s její vzpomínkou).
- Její vzpomínka je součástí pramenů níže v lekci, zároveň videospot reflektuje období pandemie, tj. zkušenost žáků.

Fáze 2 5 minut

Co se stalo – informační prvek

- Vyzve žáky, aby si přečetli badatelskou otázku a sekci Co se stalo, aby se seznámili se základními fakty pro zkoumané období.

- Žáci se seznámí s okolnostmi vzniku protektorátu. Text si přečtou samostatně. Poté vytvoří dvojice.

Fáze 3 10 minut

sestavení podložené odpovědi, práce se zdroji

- Rozdělí žáky do dvojic, popř. žáci pracují tak, jak sedí ve dvojicích v lavici.
- Společně s žáky projde v plénu tabulku a společně zkontrolují odpovědi.

- Žáci si ve dvojicích projdou zdroje (1–4), které je informují o přijatých opatřeních proti židovskému obyvatelstvu. Pracují s tabulkou, do které zapíší opatření a doplní jejich dopad na běžný život lidí (např. omezení hromadné dopravy – nutnost přesouvat se pěšky, nutnost počítat s delší rezervou pro přesun atd.).

Fáze

Učitel

Žák

Komentáře

Fáze 4 15 minut

- Instruuje žáky k další aktivitě – práci s výpověďmi pamětníků II (zdroj 5) tj. přečíst si jejich výpovědi a podtrhávat si místa, kde nalézají informaci o tom, jak reagovali obyvatelé Československa na přijatá protizidovská opatření.
- Učitel společně s žáky projde jejich odpovědi a debatují nad různými motivy chování obyvatel Československa. (Někteří se mohli bát o svůj život, někteří o své blízké, někteří se mohli ztotožnit s přijatými opatřeními, někteří mohli sympatizovat s nacistickým režimem atd.)

- Žáci si ve dvojicích přečtou dvě výpovědi o tom, jak reagovali lidé při setkávání či soužití s Židy.
- Podtrhávají v textu věty, slovní spojení, kde nalézají informaci o tom, jak reagovali obyvatelé Československa na protizidovská opatření.

- Jako alternativu, dle technických možností, lze výpovědi pamětníků vyslechnout – ať už pomocí sluchátek, či v plénu. Odkazy na záznamy jsou u zdrojů – výpovědí.
- Na výpovědi pamětníků lze navázat v dalších hodinách. Jejich výpovědi se vážou k různým tématům a jsou nahrány v archivu Paměti národa.

Fáze 5 15 minut

- Vyzve žáky, aby na základě přečtených informací zodpověděli badatelskou otázku: Jak reagovali obyvatelé Československa na přijatá protizidovská opatření a co mohlo ovlivnit jejich chování/reakce? Motivuje je, aby sestavili odpověď na základě argumentů a také zohlednění dobového kontextu.

- Žák debatuje a sepisuje odpověď na badatelskou otázku.

- Sepsání odpovědi na badatelskou otázku může být časově náročné. Bude záležet, zda již žáci budou mít zkušenost s podobnou aktivitou. Pokud ne, lze závěrečný úkol pojmout jako debatu ve třídě s tím, že písemnou odpověď žáci sestaví za domácí úkol.
- Dále lze s žáky debatovat o perspektivě židovských dětí. Možné otázky: Jak se mohly cítit, když musely odevzdat kolo; nemohly do kina, restaurace? Lze to srovnávat s pocity, které jste měli během pandemie?

Kritéria hodnocení

Základní úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žák vyjmenuje alespoň dvě opatření, která byla přijata proti židovskému obyvatelstvu.

—
Žák reprodukuje argumenty pamětníků, rozděluje reakce na osoby, které měly strach, a ty, které byly ochotny pomáhat.

Příklady odpovědi

V době protektorátu bylo židovskému obyvatelstvu omezeno cestování hromadnou dopravou, muselo nakupovat pouze v určitý čas, dětem bylo zakázáno hrát si na veřejných hřištích...

—
Chování lidí bylo ovlivněno strachem:

„... to asi nebylo dáno jejich antisemitismem, ale spíše strachem, aby nebyli označeni za přátele Židů“;

„To byl strach o existenci, protože někdo mohl být někdo, kdo to udal.“;

Ale také někteří lidé pomáhali:

„Ovšem na druhé straně se našli lidé, kteří nám naopak pomáhali.“;

„Lidé, kteří nás sice přes den nezdravili, pak v noci třeba tatínkovi strčili do schránky doutník nebo projevovali sympatie či soucit jinak.“

Střední úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žák vyjmenuje alespoň tři opatření proti židovskému obyvatelstvu a popíše jejich dopad na život lidí.

—
Žák pojmenuje i skryté motivy reakcí lidí, tj. např. obavy z pronásledování svých blízkých a okolí, zapojení do pomoci jinde, přičemž další ohrožení by znamenalo nebezpečí pro širší okruh lidí, nebo charakterové vlastnosti lidí. Do odpovědi zahrne i prvky svého vlastního uvažování, tj. nereprodukuje či necituje doslova výpovědi pamětníků, ale formuluje vlastní závěry.

Příklady odpovědi

Židé mohli používat hromadnou dopravu pouze omezeně. Museli tedy více chodit pěšky a počítat s delší rezervou pro přesun.

—
Lidé měli obavy o své blízké, takže nepomáhali. Ale je možné, že třeba pomáhali někomu tajně, byli součástí nějaké tajné skupiny či prostě někde nezištně nechávali jídlo.

—
Někteří lidé neměli prostě takovou odvahu. Sám nevím, jak bych se zachoval/a. Nacisté se chovali velmi krutě a zastrášovali obyvatelstvo.

Pokročilá úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žák rozpozná různé typy chování lidí, pojmenuje skupiny, např. pomáhajících, tiché většiny, kolaborujících, udávajících, a popíše možné motivy každé ze skupin. Rozpozná a vysvětlí motivy skupiny lidí, kteří dokázali situace využít. Projeví pochopení pro jednotlivé skupiny. Tj. neodsoudí hromadně všechny skupiny, ale dokáže diferencovat a zohlednit dobové souvislosti.

Příklady odpovědi

Židé mohli používat hromadnou dopravu pouze omezeně. Museli tedy více chodit pěšky a počítat s delší rezervou pro přesun.

—
Židům byly vymezeny nákupní hodiny. Někteří však třeba byli v práci či prostě určenou dobu nestihli. V době nedostatku jídla tak měli ještě horší podmínky při obstarávání základních potravin než ostatní obyvatelé.

—
Židovské děti si nemohly hrát na veřejných hřištích, mohly se tak cítit ostrčené, nebo si prostě nemohly hrát.

—
Československé obyvatelstvo reagovalo na protizidovská opatření různě. Nemůžu říci, že se všichni chovali stejně. Reakce se odvíjela od toho, v jakém byl člověk postavení, v jaké byl životní situaci, zda měl, či neměl rodinu. Můžeme hovořit o skupině, která se snažila pomáhat, jak mohla.

Rozšiřující zdroje

Vzpomínky pamětníků:

<https://www.pametnaroda.cz/cs/frankova-anita-1930>

<https://www.pametnaroda.cz/cs/spira-jan-1934>

<https://www.pametnaroda.cz/cs/grozdanovicova-doris-1926>

<https://www.pametnaroda.cz/cs/dubova-jana-1926>

<https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/specialy/kindertransporty-na-zachranu-zidovskych-deti>

Doporučená literatura

KÁRNÝ, M.

„Konečné řešení“: genocida českých Židů v německé protektorátní politice. Academia, 1991.

GRUNER, W.

Protektorát Čechy a Morava a protižidovská politika v letech 1939–1941, Místní iniciativy, opatření na regionální úrovni a rozhodnutí ústředních orgánů na území Velkoněmecké říše. IN: *Terezínské studie a dokumenty 2005*.

Editace Jaroslava Milotová

Praha: Institut Terezínské iniciativy, 2005, s. 25–58.

Metodika Blok 4 / Holocaust Lekce 17

Rasové pronásledování židovského obyvatelstva v českých zemích

Autorka lekce (metodický a pracovní list):

Julie Janková

Grafická úprava:

Hedvika Vilinger Člupná

Dílo podléhá licenci [Creative Commons CC BY-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)
Uveďte původ–Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

Všechny metodiky a pracovní listy jsou v elektronické podobě ke stažení na webových stránkách dejepisplus.npi.cz.

Rok vydání 2022

Národní pedagogický institut České republiky
www.npi.cz

npi | Národní pedagogický institut
České republiky